

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי בר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ה

פרשת ואתחנן

א. כלי יקר.

פרק ג' פסוק כג':

בַּעַת הַהוּא לֵאמֹר. כָּכֹר כְּתַבְנוּ שֶׁהַתְּפִלָּה
וְהַתְּחִנָּה הֵיחָה עַל הַעַת הַהִיא, מִבְּלִי
שִׁתְּלָה שְׁאֵלְתוּ בְּמַעֲשֵׂים טוֹבִים שְׁסוּפִם לְבֹא.
וְאָמַר "לֵאמֹר", לְדוֹרוֹת, שְׁכָל צְרִיק יִבְקֹשׁ
תְּחִנּוּנִים מִתְּנַת חֲנָם.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, שְׁמֵשָׁה אָמַר: אֵינִי מְנִיחָךְ עַד
שֶׁתֵּאמַר לִי הֵן אִו לֹאוּ. וְעַל זֶה נֶאמַר:
"בַּעַת הַהִיא לֵאמֹר", רְצָה לֹאמַר, שִׁיאֵמַר לוֹ
תְּשׁוּבָה תִּכְף בַּעַת הַהִיא.

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, שֶׁהוּא עַל דְּרָךְ "ה' שִׁפְתֵי
תִּפְתָּח" וְגו' (תהלים נא, יז), שֶׁבִקֵּשׁ מִמֶּנּוּ
לִחַן לוֹ מְקוֹם לֵאמֹר דְּבָרָיו, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב:
"וְאֶרְשֶׁת שִׁפְתָיו בַּל מְנַעַת סֵלָה" (שם כא, ג).
וַרְשֵׁי פֶרֶשׁ, "בַּעַת הַהִיא", אַחַר שֶׁכָּבַשְׁתִּי
אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג, דְּמִיתִי שְׁמָא הַתֵּר
הַנֶּדֶר. וְנִרְאָה שֶׁחֲשַׁב מֵשָׁה, כִּי טַעַם הַנֶּדֶר הוּא
"יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי" (במדבר כ"ב), לֹא
גִרְמַתֶּם לְיִשְׂרָאֵל לְהֶאֱמִין בִּי עַל יְדֵי שִׁירָאוֹ נִס
מִפְרָסֶם זֶה, וּבְמִלְחַמַת סִיחֹן הֶעֱמִיד מֵשָׁה
הַחֲמָה, וְעַל יְדֵי נִס מִפְרָסֶם זֶה בְּלִי סִפְק

אבות

שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנִים אִמּוֹן בָּם, וְחָקֵן מַה שֶׁקִּלְקַל. וְכָל
שֶׁכֵּן לְדַעַת הַ"עֲקָרִים", שֶׁכָּתַב בְּטַעַם חֲטָא מִי
מְרִיבָה, כִּי הָיָה לוֹ לְמֹשֶׁה לְדַבֵּר מַעֲצָמוֹ אֶל
הַסֵּלַע, קִדְּם שִׁיִּצוּהָ לוֹ ה', כִּי כָל נִבְיָא גּוֹזֵר
אָמַר וַיִּקָּם לוֹ, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה אֵלֵיהֶו וְאֵלֵישַׁע
וְכוֹר', וְכֵן יְהוֹשֻׁעַ אָמַר: "שְׁמֵשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם"
(יהושע י"ב). כָּל זֶה תִּרְף דְּבָרֵי הַרְבֵּ. וְהִגָּה
עֲכָשׁוּ עָשָׂה מֹשֶׁה כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, וְהֶעֱמִיד
הַחֲמָה, כִּי מֵאַחַר שִׁילְפִינָן בְּגִזְרָה שְׁוֹה
דְּ"אַחַל" "אַחַל" שֶׁהֶעֱמִיד מֹשֶׁה הַחֲמָה
כִּיהוֹשֻׁעַ, אֵין הֶקֶשׁ לְחֻצְאֵינוּ, כְּמוֹ שִׁיהוֹשֻׁעַ
עָשָׂה כֵּן מַעֲצָמוֹ, כִּף מֹשֶׁה עָשָׂה כֵּן מַעֲצָמוֹ,
וּבְזֶה נִתְקַדֵּשׁ הַשֵּׁם, וְחָקֵן מַה שֶׁקִּלְקַל, וְחִזּוּק
הָאֱמוּנָה, עַל כֵּן חֲשַׁב שֶׁהַתֵּר הַנֶּדֶר. וְלֹא שֶׁתְּלָה
בְּכַבוֹשׁ אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג, כִּי לְכַתְּחִלָּה לֹא הָיָה
בְּכָלֵל הַשְּׂבוּעָה, שֶׁהָרִי נֶאמַר: "לִכְּן לֹא תִבְיָאוּ
אֶת הַקְּהָל... אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם"
(במדבר כ"ב), וְהִינּוּ אֶרְצוֹת שְׁבַע אֲמוֹת שֶׁכָּכֹר
נָתַן לְאַבוֹתֶם, אֲבָל אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג לֹא הָיָה
מֵעוֹלָם בְּכָלֵל הַבְּטָחָה זֶה.

1. בקטע הראשון מתאודד פרשנו עם שתי אפלות, מה הן ומה תשובותיו?
2. בקטע השני מצאנו מה רבינו "אולפוטוס" האם זה כולל יתכן ואיך זה כולל כאן?
3. הקטע השלישי שונה לחלוטין, התוכל להסבירו?
4. בקטע הבא מביא פרשנו את דברי רש"י ומסביר, התוכל להסביר את דברי רש"י לפי זה?
5. מה הצנין עם "הצמדת החמה"?
6. למה חשב משה "הותר הנדר"?

* * *

ב. תוספת ברכה.
פרק ג' פסוק כה':

אעברה נא את הארץ (ג' כ"ה)
בגמרא ברכות (ל"ב ב') אמרו גדולה תפלה מגמילות חסדים, שהרי אין
לך עוסק בגמילות חסדים יותר ממשו רבינו ולא נענה אלא בתפלה,
שנאמר, אעברה נא וראוה את הארץ וסמיד לי ויאמר ה' אלי עלה ראש
הפסגה וראה בעיניך.

ואתחנן

ולכאורה הדבר תמוה, שאמר שנענה בתפלה והלא באמת לא נענה, כי הוא בקש לעבור את הירדן ולראות את הארץ ונענה רק לראות מרחוק בלא העברה את הירדן.

וכפי הנראה הרגיש רש"י בזה, וכתב בזה הלשון, עלה ראש הפסגה, בדבר תפלה זה נתרציתי להראותך אותה (צ"ל להראות אותה לך), עכ"ל. אבל לשון הגמרא שנענה בתפלה, משמע, דעפ"י התפלה נענה במה שביקש. אך דברי רש"י יתבארו עפ"י המדרש בפ' צו (פרשה י') רבי יהושע בן לוי אומר, תפלה עשתה מחצה, ממי את למד, מאהרן, שבתחלה נגזרה עליו גזירה, שנאמר (פ' עקב, ט' כ') ובהארן התאנף ה' להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים, כמה שנאמר (עמוס, ב' ט') ואשמיד פרוי ממעל ושרשיו מתחתיו (כלומר, שנגזר עליו שימותו בניו), וכיון שהתפלל משה עליו נמנעה ממנו מחצית הגזירה, מתו שנים מבניו ונשארו שנים, ע"כ. וזו היא הכוונה כאן, כי הוא ביקש לעבור ולראות והוא נענה רק לראות והועילה תפלתו למחצה. וכונה זו כלולה בדברי רש"י, אף כי ברמז קל, ואני מתפלא שלא הביאו במדרש דאי לזה שתפלה עושה מחצה מכאן, וראי' זו יותר נכוחה מאשר הראי' מאהרן, כי באותה הראי' צריך עוד ראי' על לשון להשמידו, כמו שהבאנו מפסוק דעמוס, ולא כן הראי' מכאן שהיא כולה על אחר.

אך בכלל צריך באור לשון הגמרא שהבאנו בתחלת המאמר, גדולה תפלה יותר מגמילות חסדים. באיזה אופן איירי, כי אם זה המתפלל אין בידו גמילות חסדים, הלא בחסרון גדול כזה אין התפלה רצויה, וכמו שכתוב בענין חסרון המדות, גם כי תרבו תפלה אינני שומע (ישעיה, א' ט"ו), ואם יש בידו מעשים טובים מגמילות חסדים, הלא אפשר (וגם ודאי) שלזכות התפלה מצטרפת זכות המצוה מגמ"ח, ואפשר ששניהם כאחד טובים אבל לא שזו (תפלה) גדולה מזו (מגמ"ח).

ואפשר לפרש כונת המאמר גדולה תפלה יותר מגמילות חסדים בראי' ממה שאמר ה' למשה אל תוסף דבר אלי, ומשמע, שאם יוסיף להתפלל יענה לו, ואלו על תוספת גמילות חסדים שיעשה לתכלית מלוי בקשתו לא איכפת ל' להקב"ה אם יעשה. יען כי אין בכחה לפעול ענינה כמו התפילה, והרי מבואר, דמעלת התפילה גדולה ממעלת גמ"ח.

שאלות

1. פרשנו מוצא קושי מהותי בבואו לפרש מאמר מן הכתוב, מהו הקושי?
2. איך פרשנו מנסה להסביר את דברי רש"י?
3. מהי ההוכחה מאהרון?
4. למה נראית לפרשנו הוכחה זו מאולצת, בעצת שניתן היה להוכיח צדדו דוקא מכאן?
5. פרשנו מתקשה בענין דירוש בין תפילה ומג"ח, איך הוא מנסה לפתור זאת?

* * *

ג. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן.

פרק ד' פסוק ג': (ג) עיניכם הראות. הנה יעיד על זה 10 מה שראיתם שקרה בענין בעל פעור. פי אָמַנְם אוֹתָם שֶׁחָטְאוּ בְעִבּוּדָה-וְרָה לֹא הִתְכַּוְּנוּ לְזֶה בְּתַחֲלָה, אֲבָל הִיָּתָה תַּחֲלַת פְּנוּתָם לְזִנּוּת בְּלִבָּד, כְּאָמְרוּ "וַיִּחַל הָעַם לְזִנּוּת" 11 (כמדובר כה, א), וְאֵף-עַל-פִּי שֶׁהִתוּרָה אָסְרָה זֶה מְפָנִי חֲשַׁשׁ עִבּוּדָה-וְרָה, כְּאָמְרָם 12 "וַיִּזְנוּ בְּנִתְיוֹ... וַהֲזִנוּ אֶת-בְּנֵיךָ" (שמות לד, טז), חֲשַׁב כֵּל אֶחָד מֵהֶם שֶׁזֶה לֹא יִקְרָה לוֹ כְּלָל. וְהִנֵּה קָרָה הַהֲפֵךְ — פִּי כָל-הָאִישׁ אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַחֲרַי בְּעַל-פְּעוֹר. לְהִדְבֵּק בְּבִגְדוֹתָיו 13, אֵין גַּם אֶחָד מֵהֶם 14 שֶׁנִּשְׁמַר בְּחֻמָּתוֹ מֵהַקְּשֵׁל בְּעִבּוּדָה וְרָה עֲצֻמָּה, עַד שֶׁ"הַשְּׂמִידוֹ ה' אֶלְקֵיךָ" 15.

10. כשם שרבינו רואה את פסוק ב כהמשך ותוצאה מפסוק א, כך ממשיך עתה לפרש שפסוק ג בא להדגים ולנמק את איסור בל תוסיף שבפסוק ב, כך שפסוקים א-ד מהווים יחידה אחת, אשר נושאה המרכזי הוא שמירה על שלימות התורה על ידי ההקפדה בקיום מצוותיה בדקדוק מוחלט, על מנת להבטיח את קיום ישראל בארץ ישראל. 11. רבינו לבמדבר כה, א (ד"ה ויחל העם לזנות): תחילת ענינם לא היה לעבוד ע"ז כלל, אבל היה לזנות בלבד. 12. צ"ל 'כאמרו'. לפני כן כתוב 'ואכלת מזבחך ולקחת מבנותיו לבניך'. כלומר, אכילה מביאה לידי זנות, וזנות מביאה לידי עבודה זרה. 13. קשה לרבינו זכרת איסור עבודה זרה ממש (בעל פעור), כאשר לשיטתו הפסוק בא להוכיח, לא את תוצאות עבודה זרה (שזוהי מילתא דפשיטא), אלא את תוצאות הזלזול בגזירות

ואתחנן

הט"ז (דברי דוד) על פרש"י לפסוקנו: ...יש לדקדק מאי שייכות יש לאזהרה זו (בל תוסיף) בכאן אצל חטא פעור... ונראה דכאן בא להזהיר בכך כלל שלא יסמוך אדם על חכמתו לבקש טעם למצוות השם יתברך, כמו שעשה שלמה... ואפילו ר' יהודה דמיקל, היינו היכא דהכתוב עצמו מפרש הטעם... אבל כשאין מפורש הטעם, אלא אתה מבקש טעם מעצמך, ובשביל זה לפעמים כשאין טעם זה נוהג תרצה לשנות הדין — זה אסור לכולי עלמא... ועל זה אמר "עיניכם הרואות", דפרעו עצמם מפני שהיו סבורים שהלכו אחרי הטעם שלא יכבד את העבודה זרה, אלא רוצה לבזותה ופרעו עצמם נגדה, ואף על פי כן "השמידם" הקב"ה...

דאורייתא, ודרשת טעמי המצוות, כאשר העובר סובר שזה לא יקרה לי. לכן פירש רבינו שהכוונה ב"אשר הלך אחרי בעל פעור" לאלה שנדבקו בבנות מדין תחילה במסגרת איסור עריות. ונראה שדיוקו מזה שלא כתוב 'כל איש אשר עבד את פעור', או 'כל איש אשר נצמד לפעור' (על משקל "ויצמד ישראל לבעל פעור"). ואולי "הלך אחרי בעל פעור" מתפרש על ידי רבינו כאילו מאחורי בעל פעור, כאשר הזנות היא העומדת מאחורי העבודה זרה ומביאה אליה. (והשוה "השפחה אשר אחר הרחיים" — שמות י"א, וכן "ואחר הדלת והמזוזה שמת וזרונוך" — ישעיה נ"ח). 14. "כל האיש" — עד כדי כך היחה הגזירה דאורייתא נכונה ומוצדקת! 15. ומעין זה פירש

אגלות

1. קרא את ארבעת הפסוקים הראשונים בפרקנו ונסא את המלות והקשר ביניהם?
2. פרשנו הנה כאן השקפת צולמ מסוימת, מהי ומה מסקנתה למצעה?
3. האם ניתן לראות הדרכתיות באיסורים המוזכרים כאן ואל מה הם באים ללמד?
4. פרשנו קובץ כאן דבריו צפ"י הכלל שם את כל טעם המצוה או האגרה, יש להחשיב ולשמור עליה, התוכל לנמק?
5. היש לכלל זה משמעות מצוית צפ"י?

* * *

ד. הכתב והקבלה

פרק ה' פסוק טו': (שו) רמען יאריכון ימיך ולמען יישב לך. רבותינו (שו"ת טו"ק) ימנרו: שכר מנות צהמי עממא ליכא, לכן סי' יאריכון ימיך צעולם שכולו ארוך, ייטב לך צעולם שכולו טוב ("ע"ש רש"א ח"א), והמליצה של ארוך ימים תוכיח ע"ז (כמ"ס רי"ו), כי מליצה ארוך נופל על ימים לא על שנים, כי ימים צלשון עברי על הזמנים כמו כימי סכ"ה, כימי השמים על הארץ, ויש זמן ארוך ויש זמן קצר, ולא תפול מליצה זו על שנים, כי מלת שנה על טוב השמש צחקופתה על הנקודה שהחמילה צו להקיק. וכל השנים שוים שס"ה ימים ולילה שעות, ואין צדס ארוך וקצר, וכיון שמשמעות ימים-זמנים ארוכים והאי לא שייך צעוסי, שחס יזקן האדם יגיע לצענים שנה או לשמונים, אלא ודאי צעולם שכולו ארוך. אמנם לדעת רבותינו יקשה מה הוא דמסיים קרא דילן על האדמה אשר וגי? וכל כמו סהעולם הגשמי הכלה הזמני, נקרא צעם תחת השמש, כמ"ס (קבלת א') שיעמול תחת השמש דחרגומו צעלמא הדין, ככה נקרא העולם הרוחני הנלחי העליון, צעם על האדמה (איצעראירדיש), להיותו צגבהי מרומים מעל לארץ ומתחת, וזהו מליצה למען יאריכון ימיך על האדמה לדעת רבותינו: ולהיות ששכר הנועיט אינם גמול רק חסד ומנו ימי, כמ"ס; ולך הי חסד כי אתה תשלם לאים כמעשהו" ולזה קראוהו רבותינו צעם ומן שכר כי השכר הוא צחורת ומתנה, לכן אמר גם כן: אשר היא נוחן לך. אמנם יתכן שהכחוש מדבר מן העולם שאחר החמי' שיש גם לגוף חלק צו ויסיצחו צאכץ המיים, והיא ארץ ישראל, כציחזקאל (כ"ו כ') וצירמיי (י"א י"ט) ארץ חיים מרגומס ארעא דישראל, וכ"א צמוכרצב"י (וירא קט"ו א') ארץ ישראל איכו ארץ חיים: עמ"ס ק"פ כלבים:

אגלות

1. פרשנו מצורר קושי רציוני ומבססו על דברי חז"ל המצוטטים, מהו הקושי?
2. תשובתו מתבססת על פירוש מצנין של המושג: "ימים", מהו ואיך הוא מבארו?
3. איך הוא מסביר את הקושי "על האדמה" ומה מצנהו?
4. "השכר אינו מלול רק חסד" מה מביאו לכך ואיך זה מסביר כאן את צנינו?
5. מהי "ארץ החיים"?

* * *